

Sisa Irén

JUGOSZLÁV GAZDASÁGI JELENSÉGEK IDŐSZERŰ PROBLÉMÁI C. KÖNYVRŐL

A mű eredeti címe:

„Aktuelni problemi privrednih kretanja Jugoslavije”

Ekonomski institut Zagreb

Redaktor: Dragomir Vojnić

Redakcija: Z. Jašić, P. Jurković, M. Korašić, G. Nikić

M. Sekulić, E. Sirotković, I. Vinski, D. Vojnić. Izdavač: Informator – Zagreb, 1973.

Tartalom

Dragomir Vojnić: Predgovor

Marijan Korašić: Opće karakteristike privrednih kretanja

Gorazd Nikić, Josip Štahan: Osnovne karakteristike osobne potrošnje

Miroslav Prica: Strukturne promjene u proizvodnji i investicijama 1971—1975.

Pero Jurković: Ocjena kratkoročnog djelovanja fiskalne politike na privredna kretanja

Zoran Jašić: Neki elementi deficitarnog finansiranja privrednog razvoja s posebnim osvrtom na izvanbudžetsku bilancu

Ivo Fabine: Kriteriji uspešnosti ekonomskih veza sa svijetom

Ecija Sirotković: Faktori inflacionih kretanja u jugoslovenskoj privredi

Mato Babić, Gorazd Nikić: Utjecaj rasta cijena uvozne robe na rast općeg nivoa cijena u Jugoslaviji

Ivo Vinski: Predviđanja kretanja društvenog proizvoda i bogatstva 1970—1985.

Ez a könyv a Zágrábi Közgazdasági Intézet sorrendben a hatodik megjelentetett tanulmánya, mely egyben a Jugoszláv Közgazdászok Szövetségének melléklete a múlt év decemberében, Opatijában megtartott tanácskozás témájához, „A jugoszláv gazdasági jelenségek időszerű problémái”-hoz. A könyv tulajdonképpen a „Jugoszláv gazdasági jelenségek és Jugoszlávia gazdaságpolitikája” című kutatólap tudományos munkájának az összefoglalása. A Zágrábi Közgazdasági Intézet tudományos-kutató munkásságára jellemző, hogy hazánk gazdasági bizonytalanságát fokozó problémákkal ilyen részletesen foglalkozik.

Annak ellenére, hogy nálunk az infláció minden megjelenési formáját már részletesen elemezték a közgazdászok 1972-es portorozi tanácskozásán, mégis több tanulmányban újra találkozunk az inflációs problémák fejtegetésével. Sok munkában az inflációt úgy állítják be, mint olyan társadalmi-gazdasági problémát, amely a jugoszláv gazdasági újratermelésben kialakult viszonyokból, valamint abból a tényből ered,

hogy a közvetlen termelők szemszögéből nézve, az értéktöbbséggel való rendelkezési rendszer nem véglegesen tisztázott.

A könyv szerzői külön figyelmet szenteltek hazánk gazdasági szerkezetében tapasztalható összhang hiányára. A hiányzó összhang valójában a gazdasági rendszer és a gazdaságpolitika gyengeségéből és hatóképtelenségéből ered.

A Zágrábi Közgazdasági Intézet külön könyve egy külön tanulmányt is tartalmaz (Dr. Ivo Vinski: Predviđena kretnja društvenog proizvoda i bogatstva 1970—1985.), amely tulajdonképpen a Közgazdászszövetség Tanácsának készült. Ez a tanulmány a köztársaságok között sorra kerülő megbeszélésekre vonatkozik, melyek a jugoszláviai gazdasági fejlődés távlati irányvonalainak kidolgozásával foglalkoznak.

Ezen kutatások eredményeinek jelentősége és időszerűsége alapján, rámutathatunk a könyvben közölt munkák néhány fontos részére. Ily módon a Létünk olvasói megismerkedhetnek e terjedelemre rövid, de tartalmilag igen jelentős könyv tartalmával és ezáltal tájékozódhatnak Jugoszlávia időszerű gazdasági problémáiról.

Marijan Korašić munkája (A gazdasági változások általános sajátosságai) egy igen sikeres elemzése a jugoszláv gazdaságban az 1973-as év folyamán, megvalósult pozitív és negatív jelenségeknek. A tanulmány minden egyes megállapítása egy igen sokrétű mennyiségi elemzés adatain alapszik. Csak néhány jelentős mutatót emelnék ki. Korašić megállapítja, hogy a lakosság életszínvonala az elmúlt évben körülbelül 3 százalékkal emelkedett (15. old.) 1972 júniusa és 1973 júniusa között 132.000 személy lépett munkaviszonyba, ez 3,2 százalékos növekedést jelent (17. old.). Egy általános mutató azt szemlélteti, hogy állandóan csökken azon gazdasági szervezetek száma, amelyek folyószámlái zárlat alatt álltak, ez viszont a fizetőképesség emelkedését jelenti a gazdaságban.

Gazdaságpolitikánk intézkedései az 1973-as évben arra irányultak, hogy a fogyasztást reális keretek közé szorítsák, és hogy a nemzeti jövedelmet a bővített újratermelés anyagi alapjainak növelésére fordítsák. E tekintetben Korašić szerint érezhető, kezdeti eredményeket értünk el. (26. old.)

Jugoszlávia gazdaságában az 1973-as év folyamán tapasztalható hiányosságok, mulasztások és gyengeségek a legkülönfélébb formákban nyilvánultak meg. Korašić már tanulmánya legelején megállapította, hogy az év folyamán megvalósított tervek, szinte kivétel nélkül, eltérnek a gazdaságpolitika céljaitól. Legjelentősebb negatív jelenségként Korašić a gazdasági tevékenység növekedési rátájának igen kedvezőtlen alakulását emeli ki. Ez a növekedési ráta az 1973-as év első felében 3 százalék körül mozgott. Ez pedig a tervezett 6—7 százaléknál jóval kisebb. (10. old.). A pénztömeg növekedését 17 százalékra terveztük, a megvalósított növekedés pedig 47 százalékot tett ki (22. old.), ami nagyobb mint az 1972-es évben. Ennek az lett a következménye, hogy a kiskereskedelmi árak gyorsabban emelkedtek, mint 1972-ben, a létfenntartási költségek pedig hirtelen megnövekedtek. (1973 első negyedében a létfenntartási költségek 19,9 százalékkal voltak magasabbak, mint az 1972-es év ugyanezen időszakában.) A létfenntartási költségek emelkedésének következményeként a munkások reálbérei általánosan csökkentek. (16. old.). A gazdasági kivándorlás az 1973-as évben ismét megnövekedett. Külön probléma a szakkaderek részarányának emelkedése a kivándorló munkások között. A munka termelékenységének növelése terén sem értünk el elfogadható eredményeket. Korašić ezzel kapcsolatban a következőket mondja: A munka termelékenységének növekedési rátája az egész gazdaságban 1969 óta állandóan csökken. Ezt a csökkenést fokozottan észlelhettük az 1972-es évben, de különösen 1973-ban, amikor a megvalósított termelésnövekedés kisebb volt, mint a foglalkoztatottak számának növekedése. Így a munka termelékenységének növekedési rá-

tája negatív lett. A tervezett intenzív gazdálkodás helyett extenzív gazdálkodással állunk szemben. (19. old.)

Korašić gazdaságpolitikánk általános hatóképességéről ezt mondja: „Eddigi és jelenlegi gazdaságpolitikánkra is jellemző, hogy túlbecsüljük annak hatóképességét. A gazdaságpolitika akkor lesz hatékonyabb, ha feladatkörét azon területekre korlátozzuk, amelyeken hathat és hatnia is kell.” (28. old.) Korašić véleménye szerint a gazdaságpolitika jelentősen hozzájárulhat a gazdaság megszilárdításához, ha a gazdasági határozatok meghatározási folyamatában nem becsljük le a piacrendszer kidolgozásában működő döntéshozatal önálló hordozóit. (28. old.)

Ecija Sirotković a „Jugoszláv gazdaságban tapasztalható infláció tényezői” című munkájában abból a megállapításból indul ki, hogy az időszerű gazdasági irodalom még mindig nem dolgozott ki az inflációról egy konzisztens elméletet, annak ellenére, hogy az infláció több megjelenési formáját és okát már megmagyarázta. A szerző úgy véli, hogy ez a hiányosság abból ered, hogy az infláció lényegének megmagyarázásánál nem a termelési viszonyokat vették kiinduló pontul.

A tőkés társadalmi-gazdasági viszonyok között az infláció legfőbb előidézője a ciklikus árutermelés, amely a rendszer sajátos ellentmondásaiból ered. Ezzel kapcsolatban a szerző a következőket mondja: A tőkés termelés ciklikus jellege, a termelés anyagi szerkezetében felbomlott arány, valamint az árualapok és vásárlási alapok közötti felbomlott egyensúly – szüntelen előidézője az inflációs jelenségeknek. Ezért az infláció a tőkés árutermelésben törvényszerű jelenség. (112. old.)

Ez a megállapítás az infláció okairól, igazolja Marx nézeteit a tőkés termelés aránytalanságairól. Marxot idézve: „Az, ami pénzpiaci válságként jelenik meg, valójában magának a termelési és újratermelési folyamatnak a rendellenességeit fejezi ki.” (Marx: A tőke, második kötet, 290. old. Kossuth kiadó Budapest, 1968.).

A szerző véleménye szerint a jugoszláv gazdaságban tapasztalható infláció igen lendületes. Ebből ered a szerző szkeptikus megállapítása, miszerint a gazdaságpolitika minden eddigi törekvése, amely az infláció felszámolására irányult – sikertelen maradt. (113. old.)

A továbbiak során a szerző megállapítja hogy az infláció okait vizsgáló elemzéseinkre két fő irányvonal jellemző. Az egyik felfogás szerint az inflációt a beruházások okozzák a másik csoport pedig a személyi jövedelmek kedvezőtlen alakulásában látja az infláció forrását. A szerző úgy véli, hogy mindkét nézet egy bizonyos mértékben egyoldalú, mert nem veszik tekintetbe a termelésben kialakult viszonyoknak az inflációs folyamatra gyakorolt hatását. (114. old.) Végül a szerző arra a következtetésre jut, hogy az infláció tényezőinek problémamegoldásakor feltétlenül meg kell változtatni a termelési viszonyokat, amelyek aztán serkentőleg hatnak a munkások természetes igényeit kielégítő, kiegyensúlyozott fejlődésre (117. old.).

A szerző úgy véli, hogy az újratermelési folyamat beállításához, a társult munka követelményeinek megfelelően, biztosítani kell bizonyos társadalmi-gazdasági feltételeket. Ezeket a feltételeket pedig a termelőerők távlati fejlesztési programjával lehet biztosítani. Csak ily módon tudjuk a tartós és kiegyensúlyozott fejlődést biztosítani és csak ily módon tudjuk az inflációt elfogadható keretek közé szorítani (118. old.). Az elemzés a következő sorokkal zárul: Csak akkor mutatkozik meg az öngazgató rendszer előnye más rendszerekkel szemben. (118. old.)

Mato Babić és Gorazd Nikić közös munkájában „A behozatali áru áremelkedésének hatása a hazánkban tapasztalható általános áremelkedésre” sajátos módszertant alkalmazva megfelelő felméréseket végeztek el, melyek alapján néhány igen jelentős következtetést fogalmaztak meg.

A dinár 1971-es, 43,35%-os leértékelésének hatását egyes ágazatok gazdasági helyzetére a következő táblázatban szemléltetik. (Itt csak néhány jellegzetes adatot közlök.)

A 43,35%-os leértékelés hatása egyes ágazatok relatív gazdasági helyzetére és árára

Ágazat	Százalékban kifejezett emelkedés	
	Költségek	Árak
Széntermelés és szénfeldolgozás	4,5	5,9
A nafta derivátjainak előállítása	17,8	19,3
Színészfémkohászat	8,2	14,9
Hajóépítés	11,8	15,4
Vegyipar	9,6	14,4
Bőripar	7,0	11,4
Posta és közlekedés	7,3	9,5
Kereskedelem	0,2	0,6

(A teljes táblázat a 123. oldalon található meg.)

A táblázatból világosan kitűnik, hogy a dinár leértékelése nem egyenlő mértékben érintette a különböző ágazatok költségeit és árait. Rögtön szembetűnik, hogy a nafta derivátjainak előállítását, a hajóépítést és a bőripart érintette legkedvezőtlenebbül.

Szem előtt kell tartani azt a tényezőt, hogy a jugoszláv ipar az utóbbi években növekedő irányzatú (különösen a behozatal, a behozatal mutatója 1961-ben 0,16 volt, míg 1971-ben 0,27!). A behozatal növekedése folytán a külföldi piacokon bekövetkező áremelkedés egyre inkább kifejeződik a mi piacunkon is. Ez a jelenség 1968-ban szinte jelentéktelen volt, 1970-ben azonban a nemzetközi piaci árak hatása hazánk piaci áraira 2%-ban fejeződött ki. (127. old.).

A két szerző munkáját, a következő ajánlással fejezi be: Ilyen jellegű elemzést alkalmazni kellene a gazdaságpolitika azon intézkedéseinek meghatározásánál, amelyekkel csökkenteni vagy semlegesíteni akarjuk a külföldi hatást piaci árainkra. (128. old.).

Ivio Vinski, aki egyike a társadalmi gazdaságunkat és nemzeti jövedelmünket tanulmányozó legismertebb kutatóknak. „A társadalmi termék és a társadalmi gazdaság változásainak tervezése 1970—1985-ös időszakban” című munkájában egy igen jelentős tervezetet közöl a társadalmi termékről és a gazdaságról.

A társadalmi gazdaság alakulásának tervezetében a szerző, a gazdaság állóalapjaitól, mint a gazdaság mutatóiból indul ki. Ezt mondja: Az állóalapokra az emberi munka által termelt össztermék több, mint kétharmada jut. (129. old.).

Két táblázatban szemléltetjük a társadalmi gazdaság kutatásainak eredményeit az 1970—1985-ös időszakra vonatkozóan.

Az aktív állóalapot új értéke 1970—1985.

1966-os árakban kifejezve

A nemzetgazdaság ágazatai és nemzeti területek	1970. (millió dinár)	1985. (millió dinár)	Index 1985/1970 =100
Jugoszlávia, a nemzetgazdaság ágazatai szerint			
összesen	454.317	1,080.588	238
Termelő ágazatok	261,535	640.542	245
Ipar és bányászat	101.707	300.641	295
Mezőgazdaság és halászat	59.394	95.081	160
Közlekedés és híradás-technika	75.457	181.518	240
Más termelő ágazatok	24.977	63.482	241
Nem termelő ágazatok	192.782	440.046	228
Lakásépítés és kommunális építkezés	161.845	359.801	222
Más nem termelő ágazatok	30.937	80.245	259
Jugoszlávia, a nemzeti területek szerint			
Jugoszlávia	454.317	1,080.588	238
Bosznia és Hercegovina	55.514	163.875	295
Crna Gora	10.668	29.689	278
Horvát Szoc. Közt.	126.055	275.103	218
Macedónia	23.369	69.907	299
Szlovénia	68.178	142.675	211
Szerbia	170.533	399.339	243
Szűkebb Szerbia	105.847	243.329	230
Vajdaság	53.032	114.352	217
Koszovó	11.654	41.058	352

(A táblázat a könyv 134. oldalán található meg.)

Az állóalapok évi növekedési rátája az
1970—1985-ös időszakban

A nemzetgazdaság ágazatai és nemzeti területek	Évi növekedési ráta az 1966-os állandó árak alapján számítva
	Jugoszlávia a nemzet- gazdaság ágazatai szerint
összesen	6,0
Termelő ágazatok	6,2
Ipar és bányászat	7,5
Mezőgazdaság és halászat	3,2
Közlekedés és híradástechnika	6,0
Más termelő ágazatok	6,4
Nem termelő ágazatok	5,7
Lakásépítés és más kommunális építkezések	5,5
Más nem termelő ágazatok	6,6
	Jugoszlávia a nemzeti területek szerint
Jugoszlávia	6,0
Bosznia és Hercegovina	7,5
Crna Gora	7,1
Horvát Szoc. Közt.	5,3
Macedónia	7,6
Szlovénia	5,1
Szerbia	5,8
Szűkebb Szerbia	5,7
Vajdaság	5,3
Koszovó	8,8

(A táblázat a könyv 135. oldalán található meg.)

Ahogy a táblázatokból kitűnik, 1985-ben a növekedési ráta 2,5-szer lesz nagyobb, mint 1970-ben. A termelő ágazatok közül leggyorsabban az ipar és bányászat fejlődik, itt az évi növekedési ráta 7,5-öt tesz ki. Vajdaság évi növekedési rátája az 1970—1985-ös időszakban 5,3%, amely a jugoszláv átlag alatt (6%) áll.

Igen érdekes a következő táblázat is.

Jugoszlávia társadalmi összterméke az 1966-os
állandó árak alapján

A nemzetgazdaság ágazatai	1970. (millió dínár)	1985. (millió dínár)	Évi növe- kedési ráta 1970—1985. %
összesen	115.341	318.546	7,01
Ipar és bányászat	40.929	151.748	9,13
Mezőgazdaság és erdőszet	25.011	40.460	3,26
Közlekedés és híradástechnika	8.887	23.947	6,83
Más termelő ágazatok	40.515	102,391	6,37

(A táblázat a könyv 130. oldalán található meg.)

Általános vélemény szerint, a gazdaság jelenlegi fejlettségi foka mellett Európában a 6%-os évi növekedési ráta átlagos. A társadalmi össztermék 4–6%-os évi növekedési rátája közepesnek, a 4%-on aluli pedig alacsonynak számít. Vinski tervezete és az előbbi megállapítás alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy Jugoszlávia gazdasága az 1970–1985-ös időszakban igen gyorsan fog fejlődni. Vinski értékelése szerint, nemzetközi viszonylatban Jugoszlávia gazdaságilag a közepesen fejlett országok közé tartozik. 1970-ben az egy lakóra eső társadalmi termék körülbelül 1000 dollárt tesz ki. Ezt a következő táblázatból láthatjuk:

A lakósonkénti társadalmi termék

-a dollár 1970-es állandó értékében kifejezve

Államok	Elmúlt időszak		Tervezet	
	Évi átlag 1968--1970.	Megközelítőleg az 1975-ös évben	Megközelítőleg az 1980-as évben	Megközelítőleg az 1985-ös évben
USA	4.860	5.585	6.398	7.206
Anglia	2.633	3.027	3.496	3.923
Német. Szöv. Közt.	3.002	3.690	4.544	5.455
Franciaország	2.979	3.552	4.293	5.066
Hollandia	2.433	2.846	3.395	3.926
Olaszország	1.811	2.214	2.762	3.368
Jugoszlávia	944	1.241	1.655	2.202
Magyarország	1.312	1.669	2.117	2.636
Lengyelország	1.309	1.643	2.088	2.609
USSR	1.569	2.053	2.694	3.449
Csehszlovákia	1.739	2.099	2.598	3.147
Német Dem. Közt.	2.012	2.513	3.165	3.879

(A táblázat a könyv 146. oldalán található meg.)

Igen derülátó a táblázat alapján levont következtetés, miszerint a személyenkénti társadalmi termék 1985-ben 2,2-szer lesz nagyobb, mint 1970-ben.

Végül néhány rendkívül fontos megállapítással zárjuk le ezt az elemzést. Idézem Ivo Vinskit a könyv 130. oldaláról.

A jelenlegi állás szerint, Nyugat-Németország 9,5-ször több társadalmi termékkel rendelkezik, mint Jugoszlávia, Franciaország nyolcszor többel, Anglia pedig hét és félszer. Az 1950-es években Jugoszlávia és ezen Nyugat-Európai államok közötti különbség nagyobb volt. Az 1985-ös időszakban előreláthatóan csökkenni fognak ezek a különbségek. Az 1950-es években Anglia társadalmi összterméke tizenöt-ször nagyobb volt, mint Jugoszláviáé (jelenleg csak 7,5-ször), 1985-ben az angol társadalmi össztermék csak 4,5-szer fogja felülmúlni a jugoszlávot. Az 1950-es években Nyugat-Németország és Franciaország társadalmi összterméke 13-szor, illetve 11-szer volt nagyobb, mint Jugoszláviáé (jelenleg 9,5-ször és nyolcszor nagyobb). Az 1985-ös időszakban Nyugat-Németország és Franciaország társadalmi összterméke 6,5-ször, illetve 5,5-ször lesz nagyobb, mint Jugoszláviáé.

Olaszország jelenleg 5,5-ször nagyobb társadalmi összterméssel rendelkezik, mint Jugoszlávia. Az 1950-es években 6,5-ször volt nagyobb, az 1985-ös években pedig előreláthatólag négyszer lesz nagyobb.

Jugoszlávia társadalmi összterméke, valamint a keleti és nyugati államok társadalmi összterméke közötti különbségek csökkenő irányzatot mutatnak a harminc éves összehasonlítási időszak alapján. Ez az irányzat a nyugati államok felé még kifejezettebb. A keleti államokhoz viszonyítva is észlelhető ez az irányzat, de itt kisebb mértékben. Ez az irányzat a Szovjet Szocialista Szövetségi Köztársaság iránt alig észlelhető, a Szovjet Szocialista Szövetségi Köztársaság és Jugoszlávia társadalmi össztermékének növekedési rátája közötti különbség nem volt nagy az elmúlt évtizedben, s nem lesz nagy az elkövetkező időszakban sem.

A Zágrábi Közgazdasági Intézet e könyvben foglalt munkái bizonyítják, hogy a jugoszláv gazdaság számára milyen jelentős az Intézet munkássága, elméleti és gyakorlati téren is.

Ez a könyv továbbá arra is rámutat, hogy milyen nagy szükség van hasonló kutatóintézet létesítésére Vajdaság területén is.